

Utbildningsdepartementet

ISF:s synpunkter inför regeringens kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition

Sammanfattning

Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har blivit inbjuden av regeringen att inkomma med synpunkter inför kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition. ISF har ombetts att fokusera på samhällsutmaningar vi anser finns och hur forskningsresultat kan nyttiggöras inom områden som berör socialförsäkringen. Vi ser att socialförsäkringens hållbarhet står inför en rad utmaningar, både på kortare och längre sikt. ISF har därför valt att fokusera på samhällsutmaningar, och då utmaningar kopplade till att skapa en hållbar socialförsäkring.

ISF ser i synnerhet behov av forskning som berör följande samhällsutmaningar gentemot en hållbar socialförsäkring: arbetsrelaterad ohälsa, brottsligt utnyttjande av socialförsäkringen, utvecklingen av folkhälsan samt det åldrande samhället. ISF ser även behov av mer kunskap om utvecklingen av socialförsäkringens funktion och legitimitet givet de ökade inkomstklyftorna i samhället samt om utmaningar kopplade till överlappande välfärdssystem och hur olika områden samspelar med och påverkar varandra.

Socialförsäkringens hållbarhet handlar om dess funktion och de förutsättningar som krävs för att upprätthålla funktionen, givet de utmaningar och det förändrade samhälle som socialförsäkringen möter. Hållbarheten handlar även om socialförsäkringens roll i samhället och hur olika delar av välfärdsstaten kan samspela på ett socialt och ekonomiskt hållbart sätt. ISF ser behov av forskning om socialförsäkringens roll i att ge möjligheter till försörjning och acceptabel levnadsstandard när samhället möter stora utmaningar.

Nutida och framtida samhällsutmaningar för en hållbar socialförsäkring

ISF ser en rad nutida och framtida samhällsutmaningar som påverkar hur socialförsäkringen fungerar, och i förlängningen även dess hållbarhet. Vi väljer att lyfta fyra specifika utmaningar: arbetsrelaterad ohälsa, brottsligt utnyttjande av socialförsäkringen, utvecklingen av folkhälsan samt det åldrande samhället.

Arbetsrelaterad ohälsa

ISF ser behov av mer kunskap om omfattningen av arbetsrelaterad ohälsa, dess orsaker och hur den kan förebyggas. Höga sjukskrivningstal innebär inte bara lidande för ett stort antal individer utan även höga kostnader för socialförsäkringssystemet. Det är en utmaning för en hållbar socialförsäkring när ohälsa skapas på arbetsmarknaden. Att reducera den arbetsrelaterade ohälsan är en potentiellt viktig förutsättning för en hållbar socialförsäkring som vi behöver veta mer om.

En specifik förändring med koppling till arbetslivet och som det saknas kunskap om gäller det ökade distansarbetet. Vi vet lite om huruvida distansarbete påverkar hälsan negativt eller positivt och om och hur det skiljer sig för olika grupper, men också om hur det påverkar möjligheter att arbeta förebyggande med arbetsmiljöproblem och möjligheter till rehabilitering. Vi ser att möjligheten att prognostisera utgifterna på sjukförsäkringsområdet sannolikt kommer att påverkas av distansarbete. Det beror på att förhållanden mellan sjuknärvaro och sjukfrånvaro, korttidsfrånvaro och långtidsfrånvaro samt ohälsa orsakad av arbete och andra levnadsförhållanden kan komma att förändras på de delar av arbetsmarknaden där distansarbete är mer förekommande.

Brottsligt utnyttjande av socialförsäkringen

ISF ser behov av mer grundläggande kunskap om den organiserade och systematiska brottslighetens utnyttjande av socialförsäkringen. Denna brottslighet är en komplex samhällsutmaning som utmanar socialförsäkringens legitimitet och på sikt riskerar att undergräva dess hållbarhet. Forskning behövs för att bättre förstå dess omfattning och karaktär, och för att hitta fruktbara åtgärder för att hantera den.

Hur utvecklingen av folkhälsan påverkar socialförsäkringen

ISF ser behov av forskning som följer utvecklingen av folkhälsan och dess påverkan på socialförsäkringen. ISF ser en specifik utmaning i den ökade psykiska ohälsan bland unga. Forskning om orsaker och konsekvenser av den ökade psykiska ohälsan, inte minst bland yngre, är viktig för att bemöta denna utmaning nu och i framtiden.

Folkhälsan påverkas också av hur vårdsektorn och läkemedelsbranschen utvecklas. Inflödet och utflödet av nya sjukfall i sjukförsäkringen påverkas direkt av omständigheter hos hälso- och sjukvården, såsom prevention, tidiga insatser, väntetider och typer av behandlingar. Delar av vårdsektorn uttrycker att de har utmaningar med att utföra sitt uppdrag utifrån tillgängliga resurser. Det finns också indikationer på ojämlik vård och läkemedelsbrist. ISF ser behov av forskning som undersöker utvecklingen inom dessa områden och hur den påverkar socialförsäkringen.

Socialförsäkringen behöver stå rustad för framtida pandemier. ISF ser behov av forskning som drar lärdomar från Covid-19-pandemin och ger kunskap om vad i socialförsäkringen som eventuellt behöver anpassas eller göras annorlunda för att hantera nästa pandemi.

Det åldrande samhället

Vårt åldrande samhälle är en framtida utmaning och hållbarhet är per definition framtidsorienterat. ISF ser behov av forskning om den demografiska förändringens inverkan på socialförsäkringens långsiktiga hållbarhet, både vad gäller pensionsområdet och övriga delar av socialförsäkringen. Det finns kunskap om att den demografiska utvecklingen gör att försörjningskvoten i Sverige utvecklas negativt. Vi ser en utmaning i den framtida finansieringen av socialförsäkringen givet det system vi har i dag. Vi ser därför behov av innovativ forskning som förutsättningslöst kan utforska hur socialförsäkringen kan göras hållbar givet den demografiska utvecklingen. En utmaning såväl som potentiellt innovationsområde rör hur obetalt hem- och omsorgsarbete värderas.

Socialförsäkringens funktion är utmanad

De samhällsutmaningar vi lyft utmanar på olika sätt hur socialförsäkringen fungerar. Vi ser även att socialförsäkringens legitimitet och delar av dess funktion kan komma att utmanas av de ökade inkomstklyftorna i samhället. Ökade inkomstklyftor kan medföra att färre kvalificerar sig till de delar av socialförsäkringen som rör inkomstrelaterade ersättningar och att den ekonomiska familjepolitiken får svårare att uppfylla målet om utjämning av skillnader mellan hushåll med och utan barn. De ökade klyftorna kan även medföra att fler kan komma att befinna sig över inkomsttaket för ersättningarna. Ökade inkomstklyftor under arbetslivet kan, så som pensionssystemet är utformat, med tiden också innebära ökade klyftor mellan pensionärer. Inkomststrukturen påverkar inte enbart antalet pensionärer med ersättning på garantinivå utan även antalet pensionärer med ersättning från kompletterande ersättningssystem. ISF ser behov av forskning som behandlar frågor om hur inkomstklyftorna i samhället påverkar socialförsäkringens funktion för olika grupper nu och i framtiden.

Samhällsutmaningen att få socialförsäkringen och andra områden att samspela

ISF ser behov av mer kunskap om utmaningar kopplade till överlappande välfärdssystem och hur olika områden samspelar med och påverkar varandra. Hur samspelet mellan olika välfärdssystem fungerar är inte enbart av betydelse för enskilda individer utan påverkar även utrymmet för välfärds kriminalitet. Vi ser behov av att olika sektorer beforskas samtidigt för att öka kunskapen om hur socialförsäkringen fungerar i sitt sammanhang och om hur olika system och aktörer kan skapa förutsättningar för att individer ska befinna sig i rätt system.

Utöver samspelet med andra välfärdssystem är samspelet mellan socialförsäkringen och arbetsmarknaden ett viktigt forskningsområde. Arbetsmarknaden ser inte ut som när socialförsäkringen byggdes upp. Vi ser förändrade sätt att organisera arbete, förändrade arbetsförhållanden och arbetsvillkor. ISF ser behov av mer kunskap om hur socialförsäkringen fungerar och kommer att nyttjas i en sådan kontext.

Detta yttrande har beslutats av generaldirektören Eva-Lo Ighe. Utredaren Sandra Engelbrecht har varit föredragande. I beredningen har också enhetschef Sofie Cedstrand deltagit. Vid den slutliga handläggningen har chefsjuristen Anna Samuelsson och enhetscheferna Dan Ljungberg, Måns Nerman och Elin Sundberg deltagit.

Eva-Lo Ighe

Sandra Engelbrecht